І. А.Трушко
УА МДПУ імя І. П. Шамякіна (г. Мазыр)

ВЫХАВАЎЧЫ АСПЕКТ ЗВЫЧАЮ "ДЗЯДЗЬКАВАННЕ"
(паводле рамана У. С. Караткевіча "Каласы пад сярпом тваім")

На кожным гістарычным этапе развіцця грамадства актуальна пытанне найлепшага для свайго часу выхавання моладзі. У пошуках новых ідэй мэтазгодна звяртацца да вытокаў, каб прасачыць шлях трансфармацыі выхаваўчых поглядаў. Нацыянальная літаратура, сфарміраваная на этнакультурнай глебе, як ніякі іншы від мастацтва, раскрывае выхаваўчыя традыцыі беларусаў у сацыякультурным развіцці.

Выхаваўчыя аспекты шырока прадстаўлены ў творчасці выдатнага беларускага пісьменніка Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча (1930–1984 гг.). З яго рамана "Каласы пад сярпом тваім" можна даведацца пра асаблівасці арганізацыі выхавання дзяцей беларускай шляхты і сялянства ў першай палове XIX стагоддзя, напярэдадні паўстання 1863–1864 гг. у Беларусі і Літве пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Твор мае выхаваўчае значэнне, што пацвярджаецца ўключэннем яго ў абавязковае вывучэнне на ўроках беларускай літаратуры ў 10 класе.

У. Караткевіч, гісторык па адукацыі, апісвае і, па сутнасці, уводзіць у грамадскую свядомасць беларускі народна-педагагічны звычай "дзядзькавання", які існаваў у XVI–XVIII стст. Згодна са звычаем, беларускія магнаты і шляхта аддавалі сваіх сыноў на некалькі гадоў на выхаванне ў сялянскія сем'і: аддавалі ў 4 гады, а тэрмін знаходжання ў сялянскай сям'і – 3–5 год. Панічы вучыліся пераадольваць цяжкасці, здабываць і шанаваць хлеб надзённы. Для прыёмнай сям'і прадугледжвалася аплата за выхаванне, "пакормнае" і "дзядзькавое": *"А потым, калі возьмуць хлопца зноў у двор – даюць мужыку пакормнае, за тое, што хлопец з'еў, і дзядзькавое, бо ўсе мы як быццам дзядзькі малому, выхоўвалі яго, розуму вучылі"* [2, с. 17].

Галоўны герой рамана Алесь Загорскі, прадстаўнік княжацкага роду, знаходзіцца ў вялікай сялянскай сям'і Міхала і Марылі Кагутоў. Наяўнасць у сям'і дзяцей (малыя Янька і Юрась, равеснік Алеся – Павал,

ДУ ім. І. П. Шамяк

пятнаццацігадовыя блізняты Андрэй і Кандрат, сямнаццацігадовы Стафан) спрыяе фарміраванню адносін сяброўства, узаемавыручкі, хутчэйшаму ўключэнню ў сялянскае жыццё. Алесь не лічыць сябе чужым, ён эмацыянальна не пагаджаецца з хуткім ад'ездам і са слязамі на вачах пытае: *"Няўжо вы хочаце мяне аддаць. Бацька Міхал?"* [1, с. 26].

Ад дзеда, старога Кагута, які шмат часу праводзіць з дзецьмі і спявае ім "Песню пра жарабя святога Міколы", Алесь атрымлівае першыя ўрокі патрыятычнага выхавання: *"Глядзі, сыне. Песня таемная. Не пры ўсіх нават сваіх можна... Але ўсё адно. Я ўжо чалавек стары. Выслухай маю апошнюю навуку..."* [1, с. 17].

Працэс выхавання адбываецца ў непасрэднай сувязі з роднай прыродай, што станоўча ўздзейнічае на фізічнае і духоўнае развіццё хлопчыка. Алесь разам з названымі братамі вудзіць рыбу на Дняпры, пасе кароў, ганіць коней у начное і начуе каля кастра на лузе. Такім чынам ён набывае практычныя ўменні і навыкі гаспадарчай дзейнасці, фарміруецца як асоба.

Вярнуўшыся ў родны дом, Алесь адчувае сябе неадназначна: выхаваны ў сям'і прыгонных сялян, ён павінен паводзіць сябе, як паніч, нашчадак княжацкага роду. Асаблівасці светапогляду і паводзін хлопчыка, яго прывычка гаварыць па-мясцоваму, а не на французскай мове, напачатку засмучаюць блізкіх, асабліва маці, выклікаюць непаразуменні ў побыце. Але атрыманая маральная і фізічная загартоўка дапамагае Алесю паспяхова пераадольваць цяжкасці, авалодаць замежнымі мовамі і шляхецкімі навукамі, арганічна суіснаваць і ў сялянскім, і ў вышэйшым асяроддзі.

Асноўную мэту "дзядзькавання" вызначае бацька Алеся, Юры Загорскі, у размове з жонкай: *"Я не хацеў, каб сын пайшоў у мяне. Я хацеў, каб ён быў моцны, увесь ад гэта зямлі"* [1, с. 47]. Ён параўноўвае сына з аднагодкамі, якія не адрозніваюць пшаніцы ад ільну, растуць спешчанымі, саслабелымі, і робіць выснову, што якім бы жорсткім ні здаваўся гэты звычай, але ў перспектыве продкі рабілі правільна.

Дадзены звычай станоўча ўздзейнічаў на выхаванне дзяцей вышэйшых саслоўяў, даючы магчымасць паглядзець ім на свет з розных бакоў, набыць такія якасці, як працавітасць, сіла, цягавітасць, непераборлівасць у ежы і адзенні, адданасць роднай зямлі. У наш час падобныя жыццёвыя ўрокі ў пэўнай ступені атрымліваюць гарадскія дзеці, якія часова, на канікулы або па іншых жыццёвых абставінах на больш працяглы тэрмін накіроўваюцца бацькамі да родных у вёску.

Літаратура

1. Караткевіч, У.С. Каласы пад сярпом тваім: раман у 2-х кн. / У.С. Караткевіч. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 702 с. – (Залатая серыя. Проза XX стагоддзя).

ПУ ім. І.П. Шамякіна